

Hale Sert, *Edebiyat Devrimi: Cumhuriyet Aydınının Yeni Bir Dil ve Edebiyat Kurma Telaşı (1930-1950)*, İletişim Yayınları, 2024, 264 s.

Değerlendiren: Zeynep Elif Tunç Demir

Hale Sert, Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. Aynı üniversitede Siyaset ve Kamu Yönetimi alanında yüksek lisans, Türk Edebiyatı alanında ise doktora eğitimini tamamlamıştır. 2016-2020 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmış, 2023'ten itibaren Bilkent Üniversitesi'nde ders vermektedir. Çocukça Bir Direniş (2019) adlı öykü kitabı ve Edebiyat Devrimi (2024) adlı inceleme kitabı yayımlanmıştır. Öykü ve denemeleri çeşitli dergilerde yer almaktadır. Hâle Sert, Edebiyat Devrimi kitabında; 1932 Dil Devrimi'nin bir "edebiyat devrimi" olup olmadığını ve alfabe değişiminden Arapça-Farsça kelimelerin tasfiyesine ve Öztürkçe üretimine uzanan sürecin edebi metinlerdeki etkilerini örneklerle incelemiştir.

Cumhuriyet Türkiye'sinde uzunca bir süre dil konusundaki sıkıntıların devam etmesinin sebebi iki ana ilkeye dayanmaktaydı: Bunlardan ilki batı toplumuna entegre olabilmek için laik bir sistem geliştirmek, bir diğeri ise söz konusu olan dilsel ve kültürel bütünlüğün devamlılığını sağlamak için milliyetçi ilkeleri ön plana çıkarmaktı. Burada ifade edilen her iki ilke aslında yapısal olarak modern ulus devletin kurumsallaşabilmesi için olmazsa olmaz temel varsayımlarıdır. Nitekim dil konusundaki gelişmelere bakıldığında bu ilkelerle bütüleşen ciddi çalışmalar vardır. Söz gelimi Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi gibi teorik zeminli kabuller

Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, zelifitunc@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0785-0142>

DOI: 10.12658/D0404
insan & toplum, 2025;
insanvetoplum.org

bu iki ilkeyi halk nezdinde kabul edilebilir bir düzeye çıkarmak için ortaya konulan tezlerdir. Öyle ki Hale Sert, “Edebiyat Devrimi: Cumhuriyet Aydınının Yeni Bir Dil ve Edebiyat Kurma Telaşı (1930-1950)” metninde söz konusu dönemde ortaya konulan eserleri incelediği kısımlarda eski geleneğe yani imparatorluk kültürüne ait olan sayısız değerın Dil Devrimi gerekçe gösterilerek daha laik ve evrensel sözcükler kullanılmaya çalışıldığını belirtmiştir.

Kurucu iktidar, geçmişin inanç temelli değerleriyle mutlak kopuşu destekleyen ve bunların yerine modern laik değerlerin benimsenmesini savunan, siyasal olduğu kadar kültürel yönelimi de oldukça fazla olan bir rejimdi (Çolak, 2017, s. 140). Kurucu ideolojinin sahip olduğu ilkeler aslında modern Batının sahip olduğu değerlerle örtüşmekteydi. Bu ilkeleri halka benimsetmenin başlangıç noktasıysa Latin harflerinin Arapça harfler yerine tercih edilmesinden ve dildeki sadeleştirme hareketinden geçiyordu. Dildeki bu ilk atılımlar daha sonra dil ve edebiyat konusunda atılacak adımların başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir ve temel amaç kültürel iktidarı her yönüyle kurumsallaştırmaktır. Nitekim incelemekte olduğumuz metinde yapısal olarak aslında belli bir dönemi kapsamaktadır ve bu dönem (1930-1950) kültürel iktidarın oluşumu üzerine inşa edilmiştir (Gürbilek, 2020). Kültürel hegemonya/iktidar zemininin üzerinde kurumsallaşan bu metnin ise iki temel amacı vardır: Bunlardan ilki kuruluş dönemindeki Türkiye’ de 1932 yılında ilan edilen “Dil Devriminin” aynı zamanda edebiyat devrimi olarak okunup okunmayacağı üzerine çeşitli argümanlar geliştirmek, diğeriye söz konusu olan devrimin temel ilkelerini belirleyen aydın, entelektüel, siyasetçi ve bürokratların toplumun her noktası tarafından benimsenmesini istedikleri bu dilsel devrime uygun eser üretip, üretmediklerini sorgulamaktır (ss. 13-14). Hatta zaman zaman söz konusu eserlerde tüketilen kelimelerin ilkesel bütünlüğünün var olup olmadığını eleştirel bir üslupla sorgulanmaktadır. Yazar, Alfabe ve Dil Devrimlerinin izini sürmek amacıyla 1930-1950 dönemleri arasında ortaya çıkan gazete ve edebî dergilerinin içeriğini incelemiş ve içerik analizi yöntemiyle metnini inşa etmiştir. Dönemin şair, yazar, çevirmen ve kalem sahiplerinin yoğun çabaları sonrası üretilen bu metinleri Sert, büyük bir titizlik ve ciddiyetle incelemiş ve çalışmasını tamamıyla amaçlarıyla bütüneleşecek şekilde üç temel soru etrafında dokumuştur. Edebiyat Devrimi: Cumhuriyet Aydınının Yeni Bir Dil ve Edebiyat Kurma Telaşı (1930-1950) başlıklı bu metnin üç ana sorunsalı şu şekildedir: Dil Devrimindeki yoğun çabanın edebiyatımızdaki etkileri neler olmuştur? Devrim sonrası dönemde yani 1932’den sonraki süreçte devrimin etkileri neler olmuş ve nasıl devam etmiştir? Dönemin “organik aydın” söz konusu olan ideolojinin yaygınlaşmasında nasıl bir dil kullanmıştır? (Sert, 2024). Bahsi geçen sorulara toplamda beş ana başlık altında cevaplar bulamaya çalışmıştır.

Bu başlıklardan ilki: “Başlangıç Noktası Edebî Bir Gösterge Olarak Osmanlıca Kelimelerdir”. Bu bölümde yazar aslında doğrudan Latin ve Arap alfabesiyle üretilen metinlerin gösterge gücü üzerinde durmaktadır. Yazara göre daha önceden Arapça ve Farsçadan beslenen edebî metinlerin gösterge biçimleri de bu diller üzerinden şekillenmiştir. Ama yeniden dilsel bir kurumsallaşmaya giden Yeni Türkiye aslında farkında olmadan bir *gösterge krizine* doğru sürüklenmiştir. Bu kriz aslında tamamıyla Latin ve Arap alfabelerinin temsil gücündeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Söz gelimi A. Halet Çelebi’ nin şiirleri bu konuya örnek olarak verilebilir. A. Halet Çelebi’ nin o dönemde ortaya koyduğu şiirler kullandığı dilin inceliği sebebiyle “görsel şiir” olarak nitelendirilmiştir ancak yeni alfabe dilsel göstergeleri ciddi anlamda zayıflatmış ve hatta edebi eserlerin temsil gücünü de neredeyse sıfıra indirmiştir. Özetle “dil bir gösterge”dir ve bu dönemde gösterge mutlak bir krizdedir” (s. 22).

İkinci bölüm ise ilan edilen devrimin pratikleri için yeni politikalar geliştirme çabalarına yönelik olmuştur. “I. Türk Dili Kurultayı: Eski-Yeni Paradigmasının Temel Atma Töreni” başlıklı bölümde tamamıyla yeni dilin Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesine ait kelimelerden arınmasına yönelik hedefler üzerinde durulmuştur. Ayrıca dil devriminin en ateşli destekçilerinden A. Fuat Köprülü, H. Ali Yücel ve H. Ziya Uşaklıgil’in görüşleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu olan bu radikal görüşlerin içeriği incelenirken değişim konusunda daha ılımlı isimler olan H. Cahit Yalçın ve F. Ali Ozansoy’un görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca dilde sadeleşme hareketinden yana olan isimler dil ile zihniyet arasında mutlak bir ilişkinin olduğunu kabul etmektedir. Bundan dolayı onlar için yeni zihniyetin eski dille veya eski zihniyetin yeni dille inşa edilmesi pek kabul edilebilir bir durum değildir. Bundan dolayı Yeni Edebiyatı da yeni zihniyeti de yeni dille inşa etmek zaruri kabul edilmiştir. Bu duruma binaen Yeni Edebiyatın da Osmanlı kökenli Divan edebiyatından ziyade Orta Asya Türk kökenli Halk edebiyatından beslenmesi daha uygun görülmüştür (s. 56).

“I. ve II. Türk Dili Kurultaylarının Yansımaları: “Öz Türkçenin Arz-ı Endamı” başlıklı üçüncü bölümde kurultaylarda alınan sadeleştirme hareketinin edebî alana etkileri üzerinde durulmuştur. Özellikle bu dönemde basılmaya başlanan Cumhuriyet gazetesi, *Servet-i Fünûn dergisi*, *Ülkü dergisi*, *Varlık dergisi* gibi yazın alanına katkısı büyük ve ülkeye edebiyat işçisi yetiştirme konusunda göz ardı edilemeyecek katkısı olan dergi ve gazete kuruluşları da dilde sadeleşme hareketinin en büyük destekçileri olmuşlardır. Ayrıca bu dergi ve gazetelerin büyük bir kısmı *Tarama dergisinde* geçen öz Türkçe kelimeleri, gazetelerinin ilk sayfalarında kendi yazarlarına kullandırmaktan imtina etmemişlerdir. Öyle ki, bu dönemde bürokratlar öz Türkçeyle edebî eser üretme konusunda cesaretlenmiş ve metinlerini de bu mecralarda yayınlamıştır. Bunun yanı sıra yazarın da ifade ettiği isimlerden anlaşıldığı üzere aslında dönemin

iktidarı devrim niteliğindeki politikalarını halk nezdinde kabul edilebilir kılabilmek için ciddi şekilde kendi aydın ve entelektüel çerçevesinden yararlanmıştır. Söz konusu durumu Sert, doğrudan organik aydın üzerinden okumaktadır. Bilindiği üzere organik aydınlar doğrudan iktidara eklenmiş kişilerden oluşmaktadır (Said, 2023). Bu kişilerin en temel fonksiyonuysa iktidarın ideolojisini her anlamda taban nezdinde kabul edilebilir kılmaktır.

“1940’larda Tercüme Dergileri Ekseninde Gelişen Tartışmalar: “Eskimiş Dil”, “Yeni Kelimeler” ve Dilin Yetersizliği” başlığıyla başlayan bölümde ideolojinin kabulünde ve yaygınlaşmasında İnönü döneminde bariz bir yavaşlama sezilir. Bu yavaşlığa yönelik geliştirilen revizyonist politikalar ve bunların edebî alana yansımaları üzerinde durulmuştur. Bununla beraber 1936’da III. Türk Dili Kurultayı’nda ileri sürülen Güneş Dil Teorisi öz Türkçedeki ilerleyişi sekteye uğratmış hatta kimi yazar ve dergilerin de ciddi sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığına getirilen Hasan Ali Yücel, hümanizm eksenli Latin ve Greek klasiklerini tercüme ettirerek eski kültürün yerine hümanist ilkelerin daha çok ön planda olduğu yeni bir kültür inşası amaçlanmıştır. Bu bölümde ayrıca I. Türk Neşriyat Kongresi’nde yapılan tartışmaların en önde gelen isimlerinden biri olan Nurullah Ataç’ın Türkçeye yaptığı katkılar ve çeviri faaliyetlerindeki etkinliği üzerinde durulmuştur.

Beşinci ve son bölüm olan “Geri Dönüşün İmkansızlığı: Şiir Bağlamında Kelimelerde Yitirilen Çağrışımlar” başlıklı bu kısımda Dil Devriminin Osmanlı Türkçesi adı altında dilden attığı kelimeler ve bu atılma sonucu Türk edebiyatında meydana gelen gösterge ve çağrışımların kıtlığa uğraması üzerinde durulmuştur. Bu durumu aslında A. Gramsci’nin İtalya’nın dil modernleşmesi sürecinde takip ettiği politikasıyla bir tutmak mümkündür. “Standartlaşma” olarak takip edilen bu politika dilde doğrudan bir saflaştırmayı esas kılmaktadır. Böyle bir durumda dil için doğrudan sınırlar belirlenmiş olup, dilin ifade şekli ve “duygu değeri” sınırlandırılmış olunmaktadır. G. Yavuz Demir (2007, s. 67) *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği* başlıklı metninde bu durumu destekler nitelikte bir argüman ortaya koymaktadır: “Aydınlanmanın diğer tüm ilkelerinde olduğu gibi modernite de dili tamamıyla salt hesaplanabilir ve teknik olarak yönetilebilir bir forma doğru itmek istemiştir”. Bu dilsel formu inşa ederken aynı zamanda dilin sınırlarını da çizmekten imtina etmemiştir.

Sonuç olarak metnin yola çıkış şiarı ile vardığı nihai nokta birçok yönden birbirleriyle bir bütünlük içerisindedir. Yazarın amacı, Alfabe Devrimi veya Dil Devrimi gibi köklü değişimleri, klasik ders kitaplarında yer aldığı gibi aktarmaktan ziyade bu devrimlerin edebî alana etkilerini gün ışığına çıkarmaktır. Hatta giriş kısmında ifade ettiği gibi söz konusu olan bu devrimlerin neticesinde edebiyatta da bir devrimin olup olmadığını ortaya koyabilme amacını eser boyunca örneklerle sürdürmüştür. Bununla beraber

bir Alfabe ve Dil Devrimi başlıklarıyla yola çıkan süreçte dilin hem kurucu iktidar hem de sonraki süreçte (1940'tan sonra) ideolojik bir göstergeye dönüştüğü açıkça anlaşılmaktadır. Pozitivizmin akılcılığını temele alan kurucu ideoloji o dönemde diğer birçok konuya yaklaştığı gibi dil konusuna da benzer yaklaşımlar sergilemiştir. Söz gelimi kurucu ideolojiye göre dil toplulukların içinde doğal seyrinde gelişip serpilmiş bir kültürel doku olarak kabul edilmemiş, dil tamamıyla insan yapımı bir birim olarak kabul edilmiştir ve yeniden yıkma ve inşa etme sürecine açık hale gelmiştir. Nitekim böyle bir durumda da dönemin siyasal entelijansyanın söz konusu dilsel pratiklerin yeniden kurulmasını sağlamıştır ve ölçüt sadece kendileri olmamıştır. Evrensel saiklere uygun dilsel bir alan oluşturabilmek için radikal kararlar alınmasını da sağlamıştır. Öyle ki Dil ve Alfabe Devrimi toplumsal hafızada olduğu kadar dilin kendi hafızasında da aşınmaya sebep olmuştur. Böyle bir durumda radikal bir dilsel değişimin toplumsal hafızayı süregelen kılabilmek olasılığı da pek mümkün değildir. Çünkü dildeki kırılma, kültürel kopuşun ilk kıvılcımıdır.

Kaynakça

- Çolak, Y. (2017). *Türkiye' de Kültürel İktidarın Kuruluşu(1923-1945)*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Demir, G. Y. (2007). *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gürbilek, N. (2020). *Vitrinde Yaşamak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Said, E. W. (2023). *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sert, H. (2024). *Edebiyat Devrimi: Cumhuriyet Aydınının Yeni Bir Dil ve Edebiyat Kurma Telaşı(1930-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.